

A GAZDASÁGI BŰNCSELEKMÉNYEK AZ OLASZ ÉS A MAGYAR BÜNTETŐJOGBAN

I. Az olasz és a magyar büntetőjogszabály-alkotás terén éppen egy évszázad óta erős kölcsönhatás észlelhető. A magyar büntetőjogászok nagy érdeklődéssel s még nagyobb haszonnal tanulmányozták már a XVIII., de különösen a XIX. század világhíres olasz kriminálistáinak korszakalkotó kitűnő műveit. Viszont megállapítható, hogy a Deák Ferenc alkotta 1843. évi magyar javaslat, mely külföldön is széles körben feltűnést keltett, nem egy vonatkozásban mintául szolgált az 1889. évi olasz Codice Penale alkotói előtt. És amióta ismertté vált a modern büntetőtörvénykönyvek legkiválóbbja: az 1930. évi új olasz Codex Penale, melyet dr. Rácz György munkatársam segítségével magyarra fordítottam, az újabb magyar ú. n. büntetőjogi melléktörvények közül nem egy figyelembe vette az itáliai gondolatot. A hatásnak ez a kölcsönössége, mely egyik oldalon sem vezetett szolgálai utánzásra a legutóbbi időkben, főleg a gazdasági érdekek hatályosabb büntetőjogi védelme terén érvényesült.

Az olasz büntetőtörvénykönyv II. könyvének címe «A közgazdaság ipar és kereskedelem elleni bűntettek» felirat alatt megfontolásra érdemes rendelkezéseket vesz fel, a magyar törvényhozás több melléktörvényben intézkedik ugyanezekről a kérdésekről. A mindenkép tanulságosnak ígérkező összevetést megelőzően szükségesnek mutatkozik a védett jogtárgy jogi természetének megvilágítása.

2. Mindennemű érdekvédelem során a jog majd csupán a szabad cselekvés körét vonja meg (megenged, tilt vagy parancsol), majd segíti az érdek érvényesülését (közigazgatási, perjogi szabályokkal) majd eltá-

volítja az akadályokat (a rendbontókra megtorló s megelőző büntetést szab). A büntetőjog lényegileg a rend megteremtésén és fenntartásán fáradozik, a zavarólag ható rendellenességet törekszik kiküszöbölni. De nem minden rendellenességgel szemben lép fel. Csak a cselekményekben megnyilatkozó rendellenességre reagál, mert normáival és szankcióival csak a cselekvőre és illetőleg ennek akarataira tud hatni és csak olyan akarattól származó cselekvésre reagál, melynél vagy a cselekmény nem tűrhető vagy a rendbontással sértett, illetőleg veszélyeztetett érdek eléggé értékes. Ez utóbbi feltétel tárgyában abszolút mérték nem adható. Természetes bűncselekmény (delitto naturale) nincs. A határvonalat, amelyen túleső cselekmények büntetést érdemlők, mindig a korabeli társadalmi felfogás vonja meg (a magzatelhajtás a kultúr államokban bűncselekmény, a Szovjetúnióban nem). Sőt annak eldöntése, hogy mely jogilag védett érdekek sértését és veszélyeztetését büntesse a jog, szintén a társadalmi felfogástól s az ezt kifejező jogszabálytól függ. A büntetőjog szabályai szinte visszatükrözik a társadalom értékelésének fokozatait.

Az egyén, társadalom és állam gazdálkodásának rendes menetéhez fűződő érdek, azaz a gazdasági érdek büntetőjogi védelmének szükségességére a kultúrnemzetek csak a legutolsó időkben eszméltek rá, s hogy idevonatkozóan mennyire befolyásolja ez érdeket sértő bűncselekmény büntetést érdemlőségét a társadalmi felfogás, élénken világosítják meg a kamatszédéssel kapcsolatos magyar törvények.

3. Az 1622 : 46. tc. általában tiltja a kamatszédést. «Interesse . . . siquidem legibus regni vetitum est, penitus et in toto condescendat . . .» Az 1647 : 144. tc. már megengedi a 6%-os kamat kikötését. «Ut ad justum interesse sex per centum, deinceps tam debitoribus se obligare quam creditoribus exigere liceat» és pedig «intra et extra iudicium». Az 1715 : 51 tc. tiltja a 6%-on felüli kamat kikötését és szédését. «Mint-hogy igen sokan az üdvösségről és emberszeretetről megfeledkezve, uzsorás gonoszságnak és fősvénységnek hódolva, kölcsönadott pénzeikért kamat vagy elmaradt haszon neve alatt, avagy ajándék címén ily kölcsönadott tőkék után a megengedett 6%-os kamattal meg nem elégszenek, hanem maguknak kamat vagy bármiféle ajándék címén 8, 10 s még több százalékot is köteleztetnek s fizettetnek», az 1. § megtiltja a 6%-nál magasabb százalékra kölcsönadást — a 2. § kimondja, hogy nem szabad a törvényes kamaton felül semmiféle címen (ajándékképpen pénzben, élelmiszerben vagy bármely dologban) az adóstól valamit elfogadni vagy kicsikarni («quidpiam accipere vel exigere») — a 3. § pedig elrendeli, hogy azt, aki ez ellen vét, azt a bíró «az efféle kialakult

kamat vagy ajándék elvesztésében marasztalja, (a marasztalási összeg $\frac{2}{3}$ -a a kincstáré, $\frac{1}{3}$ -a a feljelentőé). Az 1723 : 120. tc. (de coercendis usurariis) az uzsorásokat immár nemcsak az egész kamatnak, hanem a tőkének elvesztésével is bünteti. Az 1802 : 21. tc. (de usuraria pravitare coercenda) kimondja, hogy ezenfelül az, aki magának mértéken túli összeget köt ki, a bíró bölcs belátása szerint meghatározandó pénz- vagy fogházbüntetéssel fenytessék. Kereskedelmi viszonylatban a kereskedőről szóló 1840 : XVI. tc. 55. §-a kijelenti, hogy : «Kereskedők, gyártók, gyógyszerárosok, mesteremberek és közkereseti társaságok közt : kereskedési gyártási vagy mesterségből eredett adás-vevés következtében, bármily magasán kikötött kamatok és díjak uzorának nem tekinthetnek.» Ugyanígy a közkeresetre összeálló társaságok jogviszonyairól szóló 1840 : XVIII. tc. 28. §-a szerint : «a kültagok maguknak a törvényes kamatnál magasabbat is köthetnek ki a nélkül, hogy ez uzorának tekintethetnék.» Erős változás állott be, amikor a laissez fair, laissez passer elvét hirdető fiziokratizmus nálunk is gyökeret vert. A teljes egyéni szabadságot, az állam tartózkodását minden beavatkozástól, a szerződések teljes tartalmi szabadságát hirdető elvek szükségképpen vonták maguk után azt a tételt, hogy a kamatmegállapítás a felek szabad egyezkedésének tárgya. Érthető tehát, hogy e gazdasági korszellem hatása alatt keletkezett 1868 : XXXI. tc. (az uzoratorvények eltörléséről) a következőket rendeli : «I. §. A szerződési kamatlábnak az eddigi törvényekben foglalt korlátozása megszüntetettvén, azt a szerződő felek írásbeli szerződés által tetszésük szerint állapíthatják meg. 2. §. A szerződő feleknek szabadságukban áll azt is kikötni, hogy a kölcsön visszafizetése az adott tőkénél nagyobb mennyiségű vagy más és jobb minőségű dolgokban történjék.» Ám az a hit, hogy a szabadság a visszaéléseket vissza fogja szorítani vagy éppen meg fogja szüntetni, hamis volt. A korlátlan kamatszabadság nem idézte elő a várt hatást. Az elmélet csődöt mondott. Az eddig bujkáló uzsora felszabadult s a szabadosság jegyében nyíltan és szemérmetlenül szedte áldozatait. A szomorú, sőt megdöbbenő tapasztalatok irányváltoztatásra serkentettek. Az 1877 : VIII. tc. már megállapítja a 8%-os kamatmaximumot s megvonja az ezenfelül kikötött kamatoktól a bírói jogsegélyt (magánjogi gesztus) védelmébe veszi a leggyengébbeket, midőn fogház, börtön esetleg fegyházbüntetéssel rendeli büntetni azt, «aki valamely kiskorúnak vagy gondnokság alá helyezettnek tapasztalatlanságát, könnyelműségét vagy szorultságát saját vagy mások nyereszkesedési céljára felhasználja oly módon, hogy őt valamely okirat aláírására bírja, melyben jelentékeny kárára vagyoni kötelezettséget vállal, valamely jogáról ren-

delkezik vagy pedig mást vagyoni kötelezettsége alól egészben vagy részben felment» (gyenge büntetőjogi gesztus). E két törvények egyike sem ért célt; az uzsorások tovább szaporodtak s kijátszva a tilalmakat: tovább fosztogatták a gazdaságilag gyengéket. Egész vidékek mentek tönkre. Erre jött az 1883: XXV. tc., mely a hiteluzsorát általában bűncselekménnyé minősíti s egy hónaptól hat hónapig, minősített esetekben két évig terjedhető fogházzal rendeli büntetni. E törvény többrendbeli hibái közül beérem a következők kiemelésével: a reáluzsorát büntetlenül hagyja, erőtlenséget ír elő (a fogház a Btk. 92. §-ának felhívásával lemérsékelhető egy forint pénzbüntetésre), szabály volt az indítványra üldözhetőség. Ennek az erőtlenséget törvénynek revízióját 1902. óta sürgette a Károlyi Sándor gróf vezetése alatt álló Magyar Gazdaszövetség. 1902-ben törvényjavaslatot terjesztettem elő, mely radikálisan volt hivatva a kérdést megoldani. 1903. május 23-án Plósz Sándor igazságügyminiszter a némileg átdolgozott javaslatot a Képviselőház elé terjesztette, a Ház azonban azt nem tárgyalta. A gondolat csak 30 év múltán vált valóra, az 1932: VI. tc.-ben.

Íme csak egy példa, miként függ össze a gazdasági felfogás és a büntetőjogi védelem.

Az elmúlt két évtized alatt gyökeres változás állott be a gazdasági felfogásban. Jelszó lett: a gyengék védelme, a munkások megsegítése, mindennemű visszaélés visszaszorítása s általában a gazdasági élet megerősítése. Ennek természetzerű következménye, hogy világszerte fejlődésnek indult a büntetőjognak külön ága: a gazdasági büntetőjog, melynek kitűnő összefoglalását nyújtja *Seigert* göttingeni professzornak 1939-ben megjelent «Deutsches Wirtschaftsrecht» című 560 oldalra terjedő kötete.

4. Az alábbiakban rövid összefoglalást kívánok adni az olasz és magyar gazdasági büntetőjog kialakulásáról.

Az áttekintést megkönnyítendő külön ismertetem az egyén, a társadalom és az állam gazdasági érdekeit sértő vagy veszélyeztető bűncselekményekre vonatkozó jogszabályokat. Az egyes csoportokat elválasztó határvonalak ugyan többé-kevésbé elmosódnak, e felosztás mindazonáltal a tárgyalásnál alapul vehető.

I. Az egyén gazdasági érdekeit védő büntetőjogszabályok

Ebben a keretben a következő alcsoportok különböztethetők meg:

1. *A vagyon elleni bűncselekmények.* Idetartoznak az egyén vagyoni érdekeit sértő s a Btk.-ben szabályozott közismert típusok, mint a lopás,

rablás, zsarolás, sikkasztás, hűtlen kezelés, jogtalan elsajátítás, csalás. Mellőzve a részletes ismertetést csupán két kiemelésre szorítkozom. *De lege lata* mintaszerű az 1928 : X. tc., mely a vagyon elleni bűncselekmények esetében a pénzmellékbüntetés kiszabását kötelezővé teszi. *De lege ferenda* kívánatos volna a sértett érdekeinek intézményes felkarolása ; így a kár megtérítéséhez kellene kötni a feltételes szabadságra bocsátást, a feltételes elítélést, az elévülést vagy az elévülési idő meg rövidítését, a rehabilitációt (ez megtörtént az 1940 : XXXVII. tcikkben) ; a pénzbüntetésekben s elkobzásokból befolyó összeg egy része a sértett kártalanítására volna fordítandó (v. ö. már 1902-ben a Jogtudományi Közlönyben, majd 1940-ben a Magyar Jogi Szemlében megjelent cikkeimet ; az olasz és 1937. évi svájci btkvek vonatkozó rendelkezéseit).

2. *Az uzsora.* A vonatkozó rendszabályokról fennebb szóltam. Összehasonlítás szempontjából a következőkre utalok : a) a cselekvőképtelen személyek behálózása névvel jelölhető bűncselekményt a Btk. 385. §-a igen szűkre szabja, mert csak «okirat aláírására» rábírás esetében büntet ; sokkal helyesebb az olasz codex 643. §-a, mely «bárminemű hátrányos jogkövetkezésmennyel járó cselekményre» reávételek esetében szab ki büntetést ; b) az uzsora büntetőjogi értékelése is sokkal megfelelőbb az olasz jogban, mint nálunk ; a codex 644. §-a szerint ugyanis két évig terjedhető börtönnel büntetendő, «aki más szorult helyzetét kihasználva, pénz vagy más ingó dolog nyújtásának ellenszolgáltatása fejében, bárminemű formában uzsorás kamatot vagy más előnyt adat vagy ígértet a maga vagy más javára.»

3. *A hitelsértésről* nálunk az 1932 : IX. tc. szól s a típusos cselekményt a kielégítési alap elvonásában rögzíti le ; az olasz btk. 641. §-a a csalárd fizetéseképtelenség cím alatt határozza meg a többé-kevésbé hasonló jellegű tényálladékot. Megítélésem szerint a magyar törvény meghatározása rugalmasabb s kevesebb kibúvót enged a hitelezők vagyoni érdekeit sértő s veszélyeztető cselekmények elkövetőinek mint az olasz rendelkezés.

4. *A titok védelme* körül hazai jogunk többhelyütt nyilatkozik meg ; így az 1923. V. tc. 21. §-a megkonstruálja az üzleti vagy üzemi titok megsértésének vétségét ; idevonatkozik az 1927 : XXI. tc. 210. §-a, némileg az 1929 : XIX. tc. 18. §-a, mely az állam érdekeit sértő titokkikémlelést büntetni rendeli, 1930 : III. tc. 60. §-a, valamint általában a Btk. 328. §-a. Az olasz codex szabatos átfogásban rendelkezik 622. §-ában a hivatási titok, 623. §-ában pedig a tudományos és ipari titok felfedésének bűncselekményeiről.

Mindezek a deliktumok csak annyiba minősülnek gazdasági bűn-

cselekményeknek, amennyiben közvetlenül vagy közvetve a nemzeti gazdálkodást sértik, illetőleg veszélyeztetik. Ezért a vagyon elleni bűncselekmények — mert rendszerint csak a sértett magánegyén károsításával járnak — a gazdasági bűncselekmények körén többnyire kívül esnek, már az uzsora, a hitelsértés és a gazdasági titoksértés a legtöbb esetben szélesebb rétegeket érint s alkalmas arra, hogy a nemzeti gondolkodást megrázkódtassa, minélfogva ezek a deliktumok elég gyakran beleigazodnak a gazdasági bűncselekmények kategóriájába.

II. A társadalom gazdasági érdekeit védő büntetőjogszabályok

A gazdasági érdekek közül nem egy olyan, mely bár közvetlenül magánegyénhez fűződik, de annyira bekapcsolódik a közössége, hogy mint társadalmi érdek kelt figyelmet.

Ezeknek az érdekeknek sérelme, vagy veszélyeztetése annyiban tér el, az előbbi csoportba utalt cselekményektől, hogy míg ezeknél az egyéni, amazoknál a közösségi érdek igényli inkább a védelmet. Ezek (vagyon elleni bűncselekmények, uzsora, hitelsértés, gazdasági titoksértés) csak kivételesen, amazok szabályszerint minősülnek gazdasági bűncselekményeknek.

A társadalom gazdasági érdekeit sértő deliktumok közé sorozhatók :

1. *A kereskedelmi vétségek* vagy másként részvényjogi deliktumok (v. ö. a Kereskedelmi trv. 218—222. §-ait s a 215/6—1906, 68,400/1914, 5340/1924—63,800/1926. sz. ig. min. rendeleteket). Erősen vitás vajjon e cselekmények bűncselekmények-e, avagy csak rendellenességek? Nem lehet céloim e helyütt a vita részletkérdéseivel foglalkoznom (utalok Illés Károly, Baumgarten, Bozóky, Kuncz, Kádár és Papp fejtegetéseire) ; nézetem szerint a súlyosabb cselekmények, melyek három hónapig terjedhető fogsággal büntetendők a büntetőjogi értelemben vett vétségek jogi természetét osztják, míg az enyhébb, csupán 2000 pengőig terjedhető pénzbírsággal büntetendő cselekmények csupán, rendellenességek. Amazok bűnvádi, emezek bírságotlasi eljárás alá esnek. Kúriának gyakorlata a vétségi megállapításhoz hajlik (így egy 1904. évi május 17-én kelt 607. sz. ítélet a büntetőjogi elévülést alkalmazza). Az olasz jogi fel fogás is bűncselekménynek minősíti e visszaéléseket.

2. *A munkásvédelmi törvényekben meghatározott bűncselekmények.* Ezen a téren sokáig a «Laissez faire» elv uralkodott ; a munkás és munkaadó viszonya teljesen a magánjog szellemében alakult ki ; szabad meg egyezésnek volt tárgya s nélkülözött mindennemű állami beavatkozást, aminek sajnálatos eredménye : a munkás kiuzsorázása s testileg, lelki-

leg és gazdaságilag legyengítése. Pár évtized óta a szociális gondolat mindinkább erősödött s jelszavá lett a gyengébb munkásnak az erősebb munkaadóval szemben való védelme. Sorra jöttek létre a munkaviszonyt, a munkás bérét szabályozó, egészségét, megélhetését védő, szabadságidejét meghatározó törvények, melyek a súlyosabb visszaélésekre büntetést is szabtak. Így nálunk az iparban, valamint némely más vállalatban foglalkoztatott gyermekek, fiatakorúak és nők védelméről szóló 1928 : V. tc. (34—39. §), a betegségi és baleseti biztosításról szóló 1927 : XXI. tc. (205—214. §), az özvegység, rokkantság, öregség és árvaság esetére szóló kötelező biztosítást rendező 1928 : XL. tc., a gazdasági munkavállalók öregségi biztosítását rendező 1938 : XII. tc., a legkisebb gazdasági munkabérek megállapításáról szóló 1940 : XV. tc., külön figyelmet érdemel az 1937 : XXI. tc. a munkaviszony egyes kérdéseinek szabályozásáról. E törvény 16. §-a szerint kihágás, ha a munkaadó, üzlet, üzem vagy vállalat felelős vezetője nem tartja meg a munkavállalók munkaidejére, legkisebb munkabérére, évenkénti fizetéses szabadságára vonatkozó rendelkezéseket — vagy ha az a munkavállalót — mert jogait érvényesíti — elbocsátja vagy elbocsátással fenyegeti ; a 18. § szerint ; a munkaadó akkor is felel, ha őt szándékos vagy gondatlan mulasztás terheli (a munkabéruzsorát az 1920 : XV. tc. 1. § 3. pontja bünteti).

Összehasonlítás céljából ideiktatom az Olasz Codex 509. §-át, mely szerint : «Az a munkaadó vagy munkavállaló, aki a kollektív szerződésből vagy a testületi szervek által kibocsátott szabályozásból folyó kötelezettségeit nem teljesíti : 5000 líráig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő.» E helyütt figyelembe jönnek még az 1927. évi április 21-én kiadott Carta del Lavoro határozmányai.

3. *A szabadalombitorlás és védjegybitorlás vétségei.* Amazokról az 1895 : XXXVII. tc. 49. §-a, emezekről az 1921 : XXII. tc. 7. §-a rendelkezik és illetőleg ír elő büntetést. A hasonló szellemben rendelkező olasz jog is felismerte e deliktumoknak a társadalom gazdasági érdekeit sértő jellegét.

4. *Az árdrágító visszaélések.* Hazai jogunkban az 1920 : XV., az 1920 : XXVI., az 1923 : XXXII. és legújabban az 1940 : XVIII. tc. szabályozzák e materiát.

A részletek mellőzésével csupán a típusos bűncselekményeket sorolom fel ; ezek : az ártúllépés, az áruuzsora, a láncolatlan kereskedés, az áruelevonás, az árucsempészet s az eladás megtagadása. Az olasz Codex is bünteti mindezeket a bűncselekményeket. Különös figyelmet érdemel a 499. §, mely 3—10 évig terjedhető börtönnel és 20,000 líránál nem

kevesebb pénzbüntetéssel rendeli büntetni azt, «aki nyersanyagok, mezőgazdasági vagy ipari termékek vagy termelési eszközök elpusztításával a nemzeti termelést súlyosan megkárosítja, vagy pedig közfogyasztás tárgyául szolgáló áruk jelentős mérvű hiányát idézi elő». Nyilván ez a rendelkezés szolgált mintául az 1940 : XVIII. tc. 5. §-ának, mely szerint : «Vétséget követ el és három évig terjedhető fogházzal büntetendő, aki közszükségleti cikknek, készletét e rendes gazdálkodás szabályai ellenére a közérdekre káros módon megsemmisíti vagy egyébként használhatatlanná teszi.»

E helyütt utalok az olasz Codex 502—508. §-aira, melyek a sztrájk és a munkáskizárás szigorú büntetését írják elő, mely rendelkezést az az alapelv hatja át, hogy a munka társadalmi kötelesség, s akadályozása büntetést érdemlő cselekmény. Ennek az álláspontnak gyakorlati kihangsúlyozásával a fasizmus elsőként oldotta meg Európában a sztrájkproblémát, közelebbről azzal, hogy pártatlan szervekkel biztosította a munkásság jogos gazdasági érdekeinek érvényesülését, egyben jelentős szerepet juttatott a probléma megoldásánál a büntetőjognak.

5. Gazdasági jellegű bűncselekményeket határoz meg nálunk a *zsidók* közéleti és gazdasági térfoglalásának korlátozásáról szóló 1939. évi IV. tc., melynek 25. §-a kihágásért bünteti azt, ki kereső foglalkozásban a meghatározott százalékon túlmenő számban zsidót alkalmaz, és amelynek 26. §-a vétségért rendeli felelősségre vonni azt, aki a hatóság figyelmeztetése ellenére alkalmaz zsidót.

Gazdasági Bűncselekmények

III. Az állam gazdasági érdekeit védő büntetőjogszabályok

Az ebbe a kategóriába tartozó bűncselekmények jellemzője, hogy megannyian közvetlenül sértik az állam gazdasági és különösen pénzügyi érdekeit.

Az idetartozó s úgy nálunk, mint Itáliában egyaránt büntetendő cselekmények :

1. *A pénzhamisítás*, mely a mellett, hogy az állam pénzverési fellegjogát sérti, egyben a pénzforgalom rendes menetéhez fűződő eminens érdek sérelmeként is jelentkezik.

2. *Az adócsalás*, melyet hazánkban az 1920 : XXXII. tc. — lényegileg kerettörvény módjára — határoz meg és sujt megfelelő büntetéssel.

3. *A vámjövédéki kihágások*, melyekről nálunk az 1924 : XIX. tc. szól.

4. *A fizetési eszközökkel elkövetett visszaélések*, melyeknek súlyos

büntetésekkel való megtorlása felettébb megokolt, mert ezek a bűncselekmények alapján rendíthetik meg az állam pénzügyi helyzetét. Hazánkban ezeket az ú. n. valutáris bűncselekményeket (üzérkedés, pengőkiajánlás, ellenérték be nem szolgáltatása, devizakorlátozás kijátszása, pengőrontásra alkalma valótlán hír koholása, külföldi valuta be nem jelentése) az 1922: XXVI., 1931: XXXII és 1939: XIV. tc.-ek határozzák meg s szabnak azokra súlyos büntetéseket (vagyoni elégtétel).

Figyelemreméltó idevonatkozóan az olasz Codex 467. §-a, mely szerint: «Aki háború idején a pénz árfolyamának lenyomására vagy a magánosok által kibocsátott értékpapírok vagy kötvények piacának befolyásolására irányzott eszközökkel oly módon él, hogy veszélyezteti a nemzet ellenálló erejét az ellenséggel szemben, öt évnél rövidebb tartamú börtönnel és 30,000 líránál nem kevesebb pénzbüntetéssel büntetendő.

Remélhető, hogy e szigorú büntetőjogszabályok gátját fogják vetni az állam közgazdasági érdekeit olyannyira veszélyeztető bűncselekmények elterjedésének és az élősdiak le fognak válni a nemzet testéről.

OSZK

ANGYAL PÁL

Országos Széchényi Könyvtár